

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΩΤ. ΝΟΤΑΡΗ, *Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία* (ἐκ τοῦ ἀρχείου Στεφ. Ν. Δραγοῦμη). Ἐκδοσις τοῦ Ἰδρύματος μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν σπουδῶν, ἀριθ. 85, Θεσσαλονίκη 1966, σχ. 8ον Μ., σελ. 444.

Ὅταν τῷ 1878 οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Τουρκίας ὡς προστάται δῆθεν τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ κυρίως τῶν Σλάβων, καὶ ἐπεδίωκον νὰ θεμελιώσουν τὴν Μεγάλην Βουλγαρίαν, ἦτο καιρὸς νὰ ἐξεγερθοῦν καὶ οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων καὶ εἰσβάλλοντες εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν ἐπαρχίας νὰ διεκδικήσουν τὰ ἀλύτρωτα Ἑλληνικὰ τμήματα τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, τὰ ὁποῖα ἐναγωνίως ἀνέμενον τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς ἐνώσεώς των μετὰ τὴν μητέρα Πατρίδα. Ἀτυχῶς ὅμως οἱ κυβερνῆται τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔχοντες ἀφήσει τὴν χώραν γυμνὴν καὶ ἄοπλον στρατιωτικῶς καὶ ναυτικῶς καὶ ἐξαπατηθέντες ἀπὸ τὰς δολίαις συμβουλάς τῆς τουρκοφίλου Ἀγγλίας καὶ τὰς ἀπειλάς τῆς ἠδράνησαν, διὰ νὰ ἀκούσουν μετὰ τὸν πόλεμον, ὅταν ἡ Ἑλλάς μόνη ἔμενε μετὰ κενὰς τὰς χεῖρας ἀπὸ τὴν πλουσίαν διανομὴν τῶν τουρκερικῶν διαμερισμάτων εἰς τοὺς ἄλλους, νὰ λέγῃ κυνικῶς ὁ λόρδος Σώλσμπερυ «Ἐπὶ τέλους δὲν δικαιούσθε νὰ λάβετε τίποτε, διότι δὲν ἐλάβετε μέρος εἰς τὸν πόλεμον»! Καὶ ὅπως συγχρόνως ἐπεξήγησεν ἀγγλικὴ ἐφημερίς, «ἀληθεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες εἶναι ὅσοι γνωρίζουν ποίας συμβουλάς πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν καὶ ποίας νὰ ἀπορρίπτουν».

Καὶ δὲν θὰ ἐλαμβάνομεν βραδύτερον οὔτε τὴν Θεσσαλίαν, ἀν δὲν εἶχε γίνῃ ἰδιωτικῶς διὰ στρατιωτικῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων ἐνισχυμένων ὑπὸ τοῦ ἐγγωρίου πληθυσμοῦ μία ἀναταραχὴ εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου δι' ἐνεργειῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ ἀναταραχὴ αὕτη προαχθεῖσα ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον εἰς «ἐπανάστασιν τοῦ 1870» ἀπετέλεσε τὸ ἐπιτυχὲς πρόσχημα διεκδικήσεων ἐδαφικῶν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατησάντων καὶ μᾶς ἐδόθη τῷ 1881 ἡ Θεσσαλία.

Ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1878 πρωτεύοντα ρόλον εἶχε διαδραματίσει ὁ Στέφανος Ν. Δραγοῦμης, αὐτὸς ὑπῆρξε καὶ ὁ συστηματικῶς συλλέξας καὶ διαφυλάξας πάντα τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ διεξαγωγὴν τῆς προσπαθείας ἐκείνης καὶ τὸν λεπτομερῆ οἰκονομικὸν ἀπολογισμὸν εἰς δραχμὰς καὶ λεπτά, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ἐπιτροπὴ προέβη δημοσίᾳ πρὸς τὸ ἔθνος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1878. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ὅλη ἐπαναστατικὴ προσπάθεια ὑπῆρξεν ἐνιαία, ἔμεινεν ὅμως γνωστὴ ὡς ἐπανάστασις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου, ἐπεβάλλετο δὲ νὰ γνωσθῇ εἰς ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐν Μακεδονίᾳ, διὰ τοῦτο ἡ Μακεδονικὴ Ἐταιρεία ἀνέθεσεν εἰς τὸν λόγιον καθηγητὴν Ἰω. Νοτάρην νὰ ἐρευνήσῃ τὸ ἀρχεῖον Στεφάνου Δραγοῦμη καὶ νὰ διακριβώσῃ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν συμμετοχὴν τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878.

Καρπὸς τῆς ἐρευνῆς ὑπῆρξεν ὁ 85ος τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει 1) τὸ Α' μέρος, Εἰσαγωγὴ σελ. 11—54, 2) τὸ Β' μέρος,

*Έγγραφα παντός είδους σελ. 57—371 και 3) την Λογοδοσίαν τῆς ἐν Ἀθήναις Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Φιλαδελφέως, Ἀθήναι 1878, σελ. 373—433. Εἰς τὸ τέλος προσαρτᾶται καὶ πίναξ κυρίων ὀνομάτων.

Καίτοι ὁ Στέφ. Δραγοῦμης ὡς Μακεδὼν εἶχε συγκεντρώσει ἰδιαιτέρως τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν Μακεδονίαν ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου του, ἐν τούτοις τὸ ἔργον τοῦ ἐρευνητοῦ δὲν ὑπῆρξεν εὐχερὲς διὰ τὰ συγκεντρώσει πάντα τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀντιγράψῃ, τὰ κατατάξῃ, τὰ διακριβώσῃ ἐξ ἀνεπαρκῶν συχνάκις ἐνδείξεων τὸν ἀποστολέα, τὸν ἀποδέκτην καὶ τὸν ἀκριβῆ χρόνον τῆς συντάξεως τῶν ἐγγράφων καὶ τέλος τὰ ταξινομήσῃ κατὰ τρόπον διευκολύνοντα τὴν μελέτην των καὶ τὴν συναγωγὴν τῶν συμπερασμάτων. Ἐδέησεν ἐπίσης τὰ ἀναζητηθῆ ἢ συμπλήρωσις, ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ συσχετίσις πολλῶν ἐκ τῶν στοιχείων τούτων διὰ τῆς ἀντιπαρβολῆς των πρὸς σχετικὰ ἔγγραφα ἀποκείμενα εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ φιλοτίμου ταύτης ἐρεύνης ὁ Νοτάρης κατῴρθωσε τὰ ἀπακριβώσῃ τὰ γεγονότα, τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς τόπους καὶ τὰ δῶση σαφῆ εἰκόνα τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαναστάσεως τοῦ 1878, ἥτις πρότερον ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος ἢ συγκεχυμένη, τοῦτο δὲ διότι τὸ τμήμα τῆς Μακεδονίας, τὸ ὅποιον μετέσχε τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως, ἦτο περιωρισμένον εἰς μικρὸν τμήμα τῆς χώρας ταύτης, σχεδὸν μόνον εἰς τὴν περιοχὴν μεταξὺ Ἀλιάκμονος καὶ Ὀλύμπου. Τὰ πορίσματα ἐκτίθενται εἰς τὸ Α΄ μέρος τοῦ βιβλίου, τὴν Εἰσαγωγὴν.

Εἰδικώτερον ἐκεῖ, I. καθορίζεται ὁ ῥόλος καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Στεφ. Δραγοῦμης καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀρχείου του. II. περιγράφεται καὶ ἀξιολογεῖται ἡ βιβλιογραφία ἢ σχετικὴ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Μακεδονίας. III. ἐκτίθεται τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878, τὸ ὅποιον περιλαμβάνει Α΄ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν πρὸ τοῦ 1878 γεγονότων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱστορικῶν καὶ διπλωματικῶν πηγῶν περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, Β΄ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ Γ΄ τὴν ἐκτενεστέραν βάσει τοῦ διερευνηθέντος ἀρχείου ἐξιστόρησιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς Μακεδονίας μετ' ἔλεγχον ἐπιμελῆ πρὸς τὰ δεδομένα τοῦ ἀρχείου τοῦ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν ἢ ἄλλων ἱστορικῶν δημοσιευμάτων. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐξιστορήσεως ἐν κεφ. IV ὁ μελετητὴς ἐκθέτει ἐν ἐπιλόγῃ τὰ συμπεράσματά του περὶ τῆς ἀνεπαρκοῦς πολιτείας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ὑπηρεσίας, ἣν προσέφερον παρὰ τὴν ἀνεπάρκειάν των καὶ τὴν ἀποτυχίαν των τὰ πολεμικὰ ἐκεῖνα κινήματα τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας.

Πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν εὐστοχίαν τῆς συλλογῆς, ταξινομήσεως καὶ σχολιασμοῦ τοῦ ὕλικου εἶναι ἀνάλογος καὶ ἡ διαυγὴς κρίσις τοῦ Νοτάρη, ἥτις βοηθεῖ εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν παραλείψεων ἐκ μέρους τῶν τότε ὑπευθύνων διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Πατρίδος μας καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν μεγίστων δυσχερειῶν τοῦ μικροῦ καὶ ἀπομεμονωμένου φυλετικῶς Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ τῶν κινδύνων αὐτοῦ ἐκ τῶν τόσον ἐναργῶς ἐξεικονιζομένων ἐπιβουλῶν καὶ ῥαδιουργιῶν τῶν ποικίλων ἐχθρῶν τοῦ Ἔθνους μας καὶ τινων ἀσπόνδων φίλων του.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ